

ПРО СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

ON ESSENCE OF CIVIL LAW CATEGORY PRINCIPLES IN UKRAINE

О. В. Старчук (O. V. Starchuk)

Стаття присвячена визначенню загальнотеоретичних аспектів сутності принципів цивільного права України. Проаналізовано підходи вчених щодо з'ясування їхнього поняття та значення у регулюванні особистих немайнових та майнових відносин.

Ключові слова: принципи права, основоположні засади, керівні ідеї, вихідні положення, принципи цивільного права

Статья посвящена определению общетеоретических аспектов сущности принципов гражданского права Украины. Проанализированы подходы ученых по выяснению их понятия и значения в регулировании личных неимущественных и имущественных отношений.

Ключевые слова: принципы права, основополагающие основы, руководящие идеи, исходные положения, принципы гражданского права

The article is devoted to the determination of nature aspects of civil law commonly theoretic principles in Ukraine. The approaches of scientists to the concept and importance of the regulation of non-property and property relations clarification have been analyzed.

Keywords: principles of law, the fundamental principles, leading concepts, assumptions, civil law principles.

Перші дослідження принципів права з'явилися у другій половині 40-х років ХХ ст. і цей процес триває до сьогодні, а інтерес науковців до цієї

проблеми продовжує зростати. Під час розгляду галузевих принципів права науковці визначають загальнотеоретичні аспекти засадничих ідей права.

Термін “принцип” походить від латинського слова “principium”, яке означає начала, основа. Науковці під час визначення поняття принципів права вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо.

У правовій доктрині сформувалося дві концепції визначення поняття принципів права.

Згідно з першою концепцією, що побудована на теорії позитивізму, принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об’єктивно-зумовлені матеріальними умовами існування суспільства.

Відповідно до другої концепції, яка бере початок від ідеї природного права, принципи права розуміють як керівні ідеї, об’єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов’язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації.

На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах розбудови правової держави, формування громадянського суспільства науковці пропонують новий підхід до визначення поняття принципів права, враховуючи ідеї природного права, як засади, що лежать в основі права та визначають його сутність і зміст.

Прихильниками цієї концепції є В. Ф. Яковлев, який вказує, що принципи відрізняють одну галузь права від іншої та відображають соціально-економічну сутність урегульованих відносин і економічну політику держави стосовно цих відносин [1, с. 12].

Поділяє цю позицію і Л. В. Козловська, яка акцентує увагу на тому, що принцип права – це вихідна засада при створенні норм права, які становлять

інститут, підгалузь, або ж галузь права та відповідно вихідна засада при їх тлумаченні та правозастосуванні [2, с. 167].

Усі ці протиріччя у визначенні поняття принципів права намагався усунути А. М. Колодій [3]. Принципи права, – зазначає автор, – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини цього типу держави та права, є однопорядковими із сутністю права.

Але й таке визначення поняття принципів права не повністю розкриває його сутність. Адже принципи права повинні бути незмінні, оскільки лежать в основі права незалежно від того, який це тип держави та права.

Як бачимо, у юридичній літературі немає єдності щодо визначення поняття принципів права, що, зі свого боку, дає можливість стверджувати про неординарність цієї проблеми. Слушним із цього приводу є міркування А. М. Колодія, який зазначає, що, незважаючи на відмінність у поглядах на проблему принципів права, юридична наука у відповідні історичні епохи була єдина в проголошенні певних положень та ідей як принципів права. Іншими словами, принципи права – це такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з його соціальними основами – тими закономірностями суспільного життя, на яких ця правова система побудована та які вона закріплює. Саме ця залежність зумовлює характер правотворчості, зміст правових норм, способи й методи реалізації права [3, с. 20-21].

У галузевій літературі з цивільного права існують різні погляди, щодо визначення поняття принципів однойменної галузі права. Постає необхідність наукового пошуку й обґрунтування нових теоретичних позицій, спираючись на ті напрацювання, які були зроблені науковцями в теорії права, для вироблення єдиного підходу до визначення поняття принципів цивільного права України.

Підтримує позицію позитивізму при визначенні принципів цивільного права О. С. Йоффе, який вказує на те, що вони виражають природу держави [4, с. 17].

Природниче походження принципів цивільного права відстоюють С. С. Алексєєв, О. В. Басай, І. А. Бірюков, Ю. О. Заїка, Є. О. Мічурін та ін.

С. С. Алексєєв принципи цивільного права визначає як відправні (основні) положення цивільно-правового регулювання суспільних відносин, які характеризуються найвищим рівнем імперативності і загальною значущістю, притаманні змісту цивільного права загалом або окремій групі цивільних правовідносин в межах відповідної підгалузі чи інституту, які спрямовують розвиток і функціонування всієї правової системи.

Є. О. Мічурін зауважує, що принципи цивільного права – це основоположні, найбільш глобальні ідеї, положення, відповідно до яких здійснюється цілісне правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин [5, с. 8].

І. А. Бірюков, Ю. О. Заїка під принципами цивільного права розуміють основні засади, в яких втілені корінні, найхарактерніші риси цього права та можуть безпосередньо застосовуватись при врегулюванні конкретних цивільно-правових відносин [6, с. 10].

О. В. Басай вказує на те, що принципами цивільного права – це засадничі положення цивільного права, які відображають об'єктивні закономірності розвитку та потреби суспільства, що існують у декількох площинах: по-перше у вигляді правових ідей, що виробляються юридичною наукою і суспільною практикою як найважливіші, керівні правові ідеї та становлять основу правових поглядів суспільства; по-друге, у вигляді загальних положень, що знайшли закріплення у ст. 3 ЦК України й виводяться із змісту інших норм ЦК України та відповідно до яких здійснюється правове регулювання цивільних відносин [7, с. 6].

Автор пропонує три рівні буття принципів цивільного права: по-перше, ті, які знайшли закріплення у ст. 3 ЦК України; по-друге, ті, які виводяться із змісту інших норм ЦК України; по-третє, ті, які існують на рівні правових ідей, виробляються юридичною наукою і суспільною практикою як найважливіші, керівні правові ідеї, що становлять основу правових поглядів суспільства, та ще не знайшли свого закріплення в позитивному праві [7, с. 13].

Отже, принципи цивільного права – це засадничі ідеї, що лежать в основі однойменної галузі права, визначають зміст і спрямованість її норм, за

допомогою яких здійснюється правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин.

Література:

1. Гражданское право: учеб. [для вузов] / под ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгало, В. А. Плетнева. – М. : Норма, Инфра-М, 1998. – 464 с.
2. Козловська Л. В. Функціональне значення принципів спадкового права / Козловська Л. В. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 6-1. – Т. 1. – 2014. – С. 165-168.
3. Колодій А. М. Принципи права України [Текст] / Колодій А. М. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
4. Иоффе О. С. Советское гражданское право : [курс лекций] / О. С. Иоффе. – Ч. 1. – Л. : ЛГУ, 1958. – 511 с.
5. Мічурін Є. О. Цивільне право України. Альбом схем : навч. посіб. / за заг. ред. Є. О. Мічуріна. – [вид. 3-тє, перероб. та доп.]. – Харків : ФОП Мічуріна Н.О., 2010. – 448 с.
6. Цивільне право України. Загальна частина: навч. посібн. / Бірюков І. А., Заїка Ю. О. – К. : КНТ, 2006. – 480 с.
7. Басай О. В. Загальні засади (принципи) цивільного законодавства України: автореф. ... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О. В. Басай. – Одеса, 2014. – 28 с.